

Charalampos B. Kritzas

Φυτωνυμικά τοπωνύμια Κωμών της Αργολίδος

Abstract: The territory of the state of Argos in the 4th cent. BC was very extensive, covering the vast Argive plain and all the area from the borders with Corinthia and Phliasia to those with Epidauria and Hermionis, as well as Thyreatis and later the rest of Cynouria. The main urban center was the city of Argos, but a great part of the population were living in many smaller towns and villages scattered in the territory, which were called *kōmai*. In this article we comment on the names and the location (if known) of twelve *kōmai* with phytonymic names. Some were known from the past, but some others became revealed through the bronze tablets of the archive of the sanctuary of Pallas. Their names are: Ἄνθεια, Ἄχυροι, Ἐλαιών - Ἐλαιούς, Κενχρεαί, Κικίνειον, Μελινίς, Φοινόα, Ῥοδοῦσσα, Σφάκος, Φλειφόν (or Φλειφον), Φοίνικες.

Ο τιμώμενος δρ. Βασίλειος Πετράκος, ως αρμόδιος Ἐφορος Αρχαιοτήτων, συνέδεσε το όνομά του μεταξύ άλλων με δύο περιοχές της Αττικής και έδρες σπουδαίων αρχαίων δήμων, τον Ῥαμνοῦντα και τον Μαραθῶνα. Και τα δύο τοπωνύμια είναι φυτωνυμικά, από την *ράμνον* και το *μάραθον* αντίστοιχα. Ως γνωστόν οι καταλήξεις φυτωνυμικών τοπωνυμίων σε -οῦς και -ών δηλώνουν πλησμονή του αντίστοιχου φυτού στην συγκεκριμένη περιοχή. Ανάλογα με το Ῥαμνοῦς είναι για παράδειγμα τα τοπωνύμια Ἄγνοῦς, Ἄνθεμοῦς, Ἄχερδοῦς, Ἄχραδοῦς, Δαφνοῦς, Ἐλαιοῦς, Θριοῦς, Κερασοῦς, Μαραθοῦς, Μυρικοῦς, Μυρρινοῦς, Πυξοῦς, Ριζοῦς, Σελινοῦς, Σκιλλοῦς, Σχοινοῦς, Τρεμιθοῦς, Φηγοῦς, Φοινικοῦς, Φυκοῦς κλπ.¹ Ανάλογα με το Μαραθῶν είναι για παράδειγμα τα τοπωνύμια Ἐλικών, Καλαμών, Πλατανών, Σικυών, Φοινικών, κλπ.² Θεώρησα λοιπόν ότι μια συμβολή με θέμα «Φυτωνυμικά τοπωνύμια Κωμών της Αργολίδος» θα ήταν αρμόζουσα στον τιμητικό τόμο ενός Ῥαμνουσίου.

Επειδή ορισμένοι, τόσο στην αρχαιότητα όσο κυρίως στα νεώτερα χρόνια, με τον γεωγραφικό όρο Αργολίς εννοούν και την Επιδaurία και την Ερμιονίδα, διευκρινίζεται ότι η μελέτη θα περιοριστεί σε κώμες της Ἀργείας, της επικράτειας του Ἄργους κατά την κλασική εποχή. Μεταξύ αυτών περιλαμβάνονται και ορισμένες αμάρτυρες μέχρι τώρα κώμες, που αναφέρονται στους νέους χαλκούς πίνακες από το αρχείο του ιερού

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον φίλο καθ. Γιάννη Πίκουλα και τους συναδέλφους δρα Ἄννα Μπανακα-Δημάκη και κ. Χρήστο Πιτερό για την παροχή βιβλιογραφικών και τοπογραφικών πληροφοριών.

1 Για τον σχηματισμό βλ. μεταξύ άλλων Ηρωδιαν., *Περί καθολ. προσφδίας*, 3.1, σ. 88 και 242. Του ίδιου, *Περί παρωνύμων*, 3, 2, σ. 855. Σχόλια στον Αριστοφάνη, *Πλούτος*, στ. 586. Γενικά για φυτώνυμα τοπωνύμια βλ. Carnoy 1959.

2 Τα ουσιαστικά αυτού του τύπου χαρακτηρίζονται ως *περιεκτικά*.

της Παλλάδος που βρέθηκε στην πόλη του Άργους.³ Οι κώμες παρατίθενται και σχολιάζονται κατωτέρω κατά αλφαβητική σειρά.

Ἄνθεια

Κώμη με το όνομα Ἄνθεια δεν απαντά στους νέους χαλκούς πίνακες. Ο Στέφανος Βυζάντιος, (Εθνικών, λ. Ἄνθεια) αναφέρει: Ἄνθεια, πόλις Πελοποννήσου, πλησίον Ἄργους, ὡς Φίλων. τὸ ἔθνικόν Ἀνθείς. κλπ. Η πληροφορία του Φίλωνος θεωρήθηκε αμφίβολη.⁴ Το ίδιο όνομα έφεραν και διάφορες άλλες πόλεις, μεταξύ των οποίων και μία από τις πόλεις από τις οποίες έγινε ο συνοικισμός της Τροιζήνος.⁵ Κατά τους λεξικογράφους αποτελούσε επίκληση της Ἡρας, που με αυτό το λατρευτικό επώνυμο είχε ναό στο Άργος.⁶ Με την ίδια επίκληση λατρευόταν η Αφροδίτη στην Κνωσό.⁷ Επιγραφικά μαρτυρημένη είναι η ύπαρξη λατρείας Ἡρης Ἀνθείς και στη Μίλητο.⁸ Δεν είναι γνωστή η τυχόν σχέση της κώμης με την λατρεία της Ἡρας Ἀνθείας. Όμως στο εκκλησάκι του Αγίου Αθανασίου ΒΔ της Ἄριας Ναυπλίου υπάρχει εντοιχισμένος σε β' χρήση ενεπίγραφος όρος του πρώιμου 5ου αιώνα π. Χ. με την επιγραφή [H]όρος | [A]νθείδος (= [A]νθηίδος).⁹

Ο εκδότης της επιγραφής Χρήστος Πιτερός πιστεύει ότι η Ἀνθείς πρέπει να ταυτίζεται πιθανότατα με την μεταγενέστερη κώμη Ἄνθεια, πράγμα που δεν μπορεί να αποκλειστεί εντελώς. Προτείνει επίσης την ταύτιση της πλούσιας πηγής που υπάρχει στην Ἄρια με την Κάναθον, όπου κατά τον μύθο λουζόταν κάθε χρόνο η Ἡρα και ανακτούσε την παρθενία της.¹⁰ Είναι όμως πιθανότερο ο όρος να προσδιόριζε ιερή γη της

3 Βλ. μεταξύ άλλων Kritzas 2006, κυρίως σ. 425–430. Κριτζάς 2007, 155–157. Κριτζάς 2013, κυρίως σ. 16–19.

4 Βλ. RE I.2, 2362, αρ. 4.

5 Πaus. 2.30.8–9.

6 Πaus. 2.22.1. Μέγα Ετυμ., λ. Ἄνθεια. RE I.2, 2362, αρ. 8.

7 Ησύχ., λ. Ἄνθεια.

8 Rehm 1914, σ. 163–164, αρ. 31, στ. 5, λίγο πριν το 500 π. Χ.: Ἡρη Ἀνθέη : οἷς λευκή : ἔγκυαρ (το Ἡρη είναι τυπωμένο με ψιλή). Πρβλ. Vollgraff 1948, 95.

9 Πιτερός 1995, 110; Πιτερός 2006, 252–253; Πιτερός 2012, 169. Είναι πιθανή και η γραφή [ῶ]ρος = [ᾠ]ρος. Βλ. για παράδειγμα τον όρο του π. 500 π. Χ. από τις Μυκήνες με την επιγραφή Ἰρος Ηἔραιας (ενν. χώρας). Woodhead 1953, 27–29. SEG 13, 236. Για την ορθή ερμηνεία βλ. Riéart 1992, 380–381. Αντί της γραφής ὄρος που υιοθετούν όλοι οι προαναφερόμενοι, προτιμῶ για την συγκεκριμένη επιγραφή την γραφή ᾠρος, επειδή δεν υπάρχει στην αρχή της λέξης το σύμβολο του δασέος που υπάρχει στη λ. Ηεραίας. Η γραφή με Ω είναι γνωστή και από άλλες αργειακές επιγραφές, όπως π.χ. η επιγραφή τερμονισιού από το Άργος SEG 36, 336 και SEG 59, 356, στ. 9, 10, 11 κλπ., ο ὄρος : he|λλοτίθ (ιερού της νύμφης Ἐλλωτίδος στην Ἀκοβα Ἄργους) SEG 1, 68 με προσθήκη σ. 137 και SEG 11, 352, και ο ᾠρος ἐπιπολᾶς από την Νεμέα SEG 34, 285. Ένας άλλος όρος του 4ου–3ου αι. π.Χ. από την περιοχή των Ιρίων, SEG 24, 275, φέρει την επιγραφή ὄρος Πυθῆδος.

10 Πaus. 2.38.2.

Ἴθρας Ανθείας, όπως για παράδειγμα ο Ὅρος Πυθῆδος (ενν. χώρας) από την περιοχή των Ιρίων, που προσδιόριζε γαίες του Απόλλωνος Πυθαέως και ο Ὄρος *Ἡεραίας* από τις Μυκήνες που προαναφέραμε (σημ. 9).

Ἄχυροι

Ἄχυροι ή Ἄχυροί. Ως όνομα κώμης απαντά τρεις φορές στους νέους χαλκούς πίνακες. Πρόκειται για τον πληθυντικό της λ. (ὁ) ἄχυρος ή ἄχυρός, που κατά τους γραμματικούς και λεξικογράφους σημαίνει *ἀχυρών*.¹¹ Είναι η πρώτη φορά που μαθαίνουμε με βεβαιότητα το όνομα αυτής της κώμης. Όμως σε αμφίγραφο μολύβδινο έλασμα, που βρέθηκε στην Αγορά του Ἄργους, σε στρώμα που χρονολογείται από τους ανασκαφείς στα τέλη 6ου – αρχές 5ου αι. π. Χ. και του οποίου αναμένεται η οριστική δημοσίευση, αναγράφεται στον στ. 2 της μιας πλευράς: ΑΧΥΡΟΝ Μ. Οι ανασκαφείς εύλογα πρότειναν την ανάγνωση *ἀχύρων Μ(ύριαι*, ενν. δραχμαί), θεωρώντας ότι πρόκειται για την αξία ποσότητας αχύρων και χαρακτηρίζοντας την επιγραφή αυτής της όψης ως «document comptable».¹² Μετά την ανεύρεση των νέων κειμένων, θα πρέπει ίσως να εξετασθεί και η περίπτωση να πρόκειται ενδεχομένως για όνομα μικρής περιοικίδας πόλης που ενσωματώθηκε αργότερα ως κώμη στο Ἄργος, δεδομένου ότι οι 10.000 δρχ. ως αξία αχύρων φαίνεται μάλλον υπερβολικό ποσό.¹³

Ως προς τη θέση της κώμης μόνον υποθέσεις μπορεί να διατυπωθούν. Πιθανώς βρισκόταν στην πεδιάδα, όπου η καλλιέργεια σιτηρών στην αρχαιότητα ήταν εντατικότερη. Στην άλλη πλευρά του μολύβδινου ελάσματος (verso) υπάρχει η επιγραφή *Γνάθις : Ἄριστοβόλοδ/ καλόδ/ Λυρκειεύς*, που δεν αποδεικνύει όμως κάποια σχέση μεταξύ των κωμών Ἄχυροι και Λύρκεια/Λύρκειον.¹⁴

11 Βλ. π.χ. Ηρωδιαν., *Περί καθολ. προσωπίας*, 3.1, σ. 200: ἀχυρὸς ὁ ἀχυρῶν παρὰ Ἀττικοῖς. Φρύνιχος Ἀττικογράφος, σ. 9–10, λ. ἀχυρὸς: ...σημαίνει δὲ τὸν ὑπὸ τῶν ἀμαθῶν ἀχυρῶνα καλούμενον. Ἀττικὸν δὲ λίαν ὁ ἀχυρὸς. καὶ ἡ παροιμία ὄνος εἰς ἀχυρὸν'. εὔρηται δὲ καὶ προπαροξυσόμενον. Ησύχ., λ. ἄχυρος· ὁ ἀχυρῶν. ἀχυροδόκη. ἀποθήκη τῶν ἀχύρων.

12 Piéart/Thalman 1987, 591. Πρβλ. Catling 1986–1987, σ. 18, εικ. 23.

13 Η φωτογραφία της επιγραφής δεν θα απέκλειε την ανάγνωση ΑΧΥΡΟΙ, αλλά χωρίς αυτοψία δεν μπορεί να υπάρχει βεβαιότητα.

14 Βλ. Piéart 1997, 334–335. Πρβλ. SEG 48, 408, όπου όμως τα δείγματα της μορφής των γραμμάτων εκλήφθηκαν εσφαλμένα ότι είναι το «document comptable» της κύριας όψης (recto) της επιγραφής, ενώ και το κύριο όνομα της άλλης πλευράς τονίζεται εσφαλμένα Γνάθις.

Ἐλαιῶν – Ἐλαιοῦς

Στους νέους χαλκούς πίνακες απαντά αρκετές φορές με τους τύπους Ἐλαιφῶν και Ἐλαιφῶνς, με επικρατέστερο τον πρώτο.¹⁵ Θεωρώ πιθανότερο να πρόκειται για δύο παραλλαγές του ονόματος της ίδιας κώμης, με την οποία πρέπει να συνδέεται η φράτρα των Ἐλαιέων.¹⁶ Ήταν ήδη γνωστή από γραμματειακές και επιγραφικές μαρτυρίες.¹⁷ Η θέση της κώμης έχει ταυτιστεί με ερείπια στην ευρύτερη περιοχή του σύγχρονου οικισμού Σπηλιωτάκη ΝΔ του Άργους, ειδικότερα στη θέση Άγιος Δημήτριος.¹⁸ Στην περιοχή υπάρχουν εκτεταμένα ερείπια κτηρίων, νεκροταφεία και άλλα αρχαιολογικά λείψανα που κλιμακώνονται χρονολογικά από τον 6ο αιώνα π.Χ. μέχρι και την βυζαντινή περίοδο. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει ναϊκό οικοδόμημα με διπλό σηκό που ανέσκαψε ο Νικόλαος Βερδελής (βλ. ανωτ.), το οποίο ανήκε πιθανώς στην Δήμητρα και Κόρη. Βρίσκεται περί τα 500 μ. δυτικά του μικρού σιδηροδρομικού σταθμού του σύγχρονου οικισμού Σπηλιωτάκη.¹⁹ Κοντά στον ναό βρέθηκε πλούσιος αποθέτης με πήλινα ειδώλια και αγγεία. Η Άννα Μπανάκα (ανωτ. σ. 97) ανέσκαψε αρχαίο νεκροταφείο με 53 τάφους και μικρό τμήμα αρχαίου οικισμού. Είναι βέβαιον ότι η περιοχή έχει ακόμη να δώσει πολλά αν γίνουν συστηματικές ανασκαφές.

Το τοπωνύμιο είναι βεβαίως φυτωνυμικό.²⁰ Η περιοχή που είναι ημιορεινή αλλά και κοντά στη θάλασσα ενδείκνυται για καλλιέργεια ελαιοδένδρων, την ύπαρξη των οποίων σημείωσε και ο Ludwig Ross. Εκτός από τον ομώνυμο αττικό δήμο της Ιπποθωντίδος

15 Υπάρχουν και άλλα παραδείγματα κωμών του Άργους με παραλλαγές του τύπου της ονομασίας των, όπως Ἡραῖς – Ηεραῖς, Καρνεία – Καρνειάς, Κικίνειον – Κικένειον (Κικένειον / Κικήνειον); Λύρκεια – Λύρκειον, Πρόσυμνα – Πρόσυμνα – Πρόσυνμνα, Σόλυμνα – Σόλυμνα. Πάντως δεν μπορεί να αποκλειστεί εντελώς η περίπτωση να πρόκειται για δύο διαφορετικές κώμες με παραπλήσια ονομασία. Πρβλ. κατωτ. Φλειφῶν – Φλειοῦς.

16 Στους νέους πίνακες το όνομα της φράτρας, που ανήκε πιθανότατα στην φυλή των Ὑρναθίων, απαντά με τις γραφές *Ἡελαίεις* (με πλεοναστική δάσυνση) και *Ἐλαιείς*.

17 Βλ. για παράδειγμα Απολλόδωρος, Βιβλιοθ., 2.80. Ηρωδιαν., *Περὶ καθολ. προσφθίας*, 3.1, p. 242. Στέφ. Βυζ., *Ἐθνικ.*, 263, στ. 22, λ. Ἐλαιοῦς. Για μνείες της κώμης σε επιγραφές βλ. Charneux 1984, 217–219. Η επιτύμβια στήλη που βρέθηκε στην Ὑδρα με την επιγραφή *Λεόντιχος Εὐβοίου Ἐλαιούσιος* και συνδέθηκε από τους παλαιούς λογίους Κοφινιώτη και Λαμπρόπουλο με τον Ἐλαιοῦντα του Άργους είναι αττική με το δημοτικό Ἐλαιοῦσιος. Βλ. Μπανάκα-Δημάκη 1999, 97 και σημ. 41, που επαναλαμβάνει την γνώμη των προηγουμένων.

18 Βλ. Ross 1841, 155–156. Βερδελής 1964, 121–122 και πίν. 119–122. Pritchett 1991, 170–173. 177 εικ. 10 και πίν. 164–165. Μπανάκα-Δημάκη 1999, 92–97.

19 Για τον ίδιο ναό βλ. πρόσφατα Fusco 2018, σ. 113, σημ. 55 και σ. 123, εικ. 6 με κάτοψη του διπλού ναού αρ. 3.

20 Για αυτό και για άλλα ανάλογα βλ. Grasberger 1888, 241–242. *RE* V,2 (1905), λ. *Elaiouis*.

φυλής,²¹ πόλεις ή τοποθεσίες με το όνομα *Ἐλαιούς* υπήρχαν στην Προποντίδα, στην ακτή της Θρακικής Χερσονήσου,²² στην Ἡπειρο,²³ στην Κιλικία (νησίδα).²⁴ Τοποθεσία (;) *Ἐλαιούς* υπήρχε στην Κύπρο με ιερό του Διός, ο οποίος επίσης έφερε την επωνυμία *Ἐλαιούς*.²⁵ Τοποθεσία *Ἐλαιούς* μαρτυρείται επιγραφικά επίσης στην Τήνο.²⁶

Κενχρεαί (Κεγχρεαί)

Το τοπωνύμιο απαντά μία φορά στους νέους χαλκούς πίνακες και είναι η πρώτη ρητή μαρτυρία ότι πρόκειται για κώμη του Άργους. Είχαμε μέχρι τώρα μνείες των Κεγχρεών από γραμματειακές πηγές.²⁷ Ο William Kendrick Pritchett τοποθετεί τις Κεγχρεές στη θέση Νερά, στην Αγία Παρασκευή, νοτιοδυτικά των Μύλων.²⁸ Με την ταύτιση συμφωνεί και ο Γιάννης Α. Πίκουλας.²⁹ Τόσο ο Pritchett (σ. 67–74) όσο και ο Πίκουλας (σ. 271) αποκλείουν την ταύτιση των πολυανδρίων των Κεγχρεών που αναφέρει ο Πausανίας με την λεγόμενη πυραμίδα στο Ελληνικό, κοντά στο Κεφαλάρι, όπου συνήθως τοποθετούσαν τις Κεγχρεές (Πίκουλας 1995, 208–209). Με το θέμα της ταύτισης της θέσης των Κεγχρεών ασχολήθηκε μεταξύ άλλων και ο Πιτερός, ο οποίος επικαλούμενος το γεγονός ότι το τοπωνύμιο εκφέρεται σε πληθυντικό αριθμό, θεωρεί ότι πιθανώς να υπήρχαν δύο γειτονικοί οικισμοί με το ίδιο όνομα, ένας «άνω» στη θέση Νερά και ένας «κάτω» στη θέση Ζόγκα.³⁰ Σχετικά πρόσφατα η Μπανάκα – Δημάκη διατύπωσε και εκείνη με κάποια επιφύλαξη την υπόθεση για πιθανή ταύτιση των Κεγχρεών με την αρχαία θέση στην περιοχή του οικισμού Ζόγκα, 4 χιλιόμετρα δυτικώς του Κεφαλαρίου, όπου βρέθηκαν τάφοι, κεραμική και ειδώλια αρχαϊκών και κλασικών χρόνων, θεωρώντας το ενδεχόμενο πολύ δελεαστικό.³¹

21 Παραδίδεται και με την παραλλαγή *Ἐλαιεύς*. Το δημοτικό ήταν *Ἐλαιούσιος*. Ηρωδιαν., Περὶ καθολ. προσφθιάς 3.1.121, και 241–242. Στέφ. Βυζ., *Εθνικ.* 263.

22 Βλ. π.χ. Θουκυδ. 8.102.1. Ξενοφ., *Ελλην.* 2.1.20. Ψ-Σκύλαξ 67. Ηρωδιαν., Περὶ καθολ. προσφθιάς, 3.1.242. Στέφ. Βυζ., *Εθνικ.* 263. Πρβλ. Robert 1948, 39–40.

23 Πτολεμαίος, *Γεωγρ.* 3.13.5.

24 Στράβων 14.2.14 (πρβλ. 12.2.7 με την παραλλαγή *Ἐλαιούσσα*. Νησίδα με το ίδιο όνομα υπήρχε και στη Ρόδο, Στράβων 14.2.4).

25 Ησύχ., λ. *Ἐλαιούς*.

26 *IG XII.5*, 872, στ. 42, 61 κλπ.

27 Κυρίως Πaus. 2.24.7, όπου κάνει λόγο για *χωρίον* στον δρόμο από Τεγέα προς Άργος, δεξιά του καλουμένου *Τρόχου* ή *Τροχοῦ*. Οι γραφές των κωδικών είναι *Κεγχρεαί* ή *Κεγχρεαί*. Στράβων 8.6.17 (376), που τις τοποθετεί και αυτός στον δρόμο από Τεγέα προς Άργος, που διέρχεται από το Παρθένιον όρος. Για σχετικές μνείες άλλων πηγών βλ. *RE XI.1* (1921), στήλες 165–167 (Bölte).

28 Βλ. Pritchett 1980, 54–74 με βιβλιογραφία και χάρτη σ. 140 και μεγαλύτερο στο τέλος του βιβλίου.

29 Πίκουλας 1995, 270–271, πρβλ. σ. 141–143. Ο Πίκουλας πάντως (σ. 272) δεν αποκλείει και την περίπτωση να ταυτίζονται οι Κεγχρεές με τη θέση του νεώτερου οικισμού Ζόγκα (βλ. κατωτ.).

30 Πιτερός 1998, 358–359.

31 Μπανάκα-Δημάκη 1999, 98–99 και σχέδιο σ. 92. Πρβλ. *SEG* 51, 409.

Ο Πausανίας (ο. π.) συνδέει ετυμολογικά τις Κεγχρεές με τον *Κεχρίαν*,³² γιο της Πειρήνης. Όμως πρόκειται μάλλον για φυτωνυμικό τοπωνύμιο από το αγρωστώδες ό/ή *κέγχρος* (κεχρί), που αποκαλείται και *κέρχνος*, το οποίο ευδοκμεί κυρίως σε υγρά εδάφη.³³ Η άποψη αυτή επιβεβαιώνεται και από τους στίχους που ο Αισχύλος θέτει στο στόμα της Ιούς (Προμηθ. Δεσμ., 676–7): *ἦσσον πρὸς εὐποτόν τε Κερχνείας ρέος / Λέρνης τε κρήνην*. Φαίνεται ότι μια παραλλαγή του ονόματος της κόμης (ή της εκεί πηγής;) θα ήταν *Κερχνεία*.³⁴

Το τοπωνύμιο Κεγχρεαί (με παραλλαγές της γραφής) απαντά και σε άλλες περιοχές, όπως για παράδειγμα το γνωστό λιμάνι της Κορίνθου στον Σαρωνικό,³⁵ μία πολίχνη στην περιοχή της Τρωάδος,³⁶ ομώνυμη θέση με ιερό του Ασκληπιού στον δήμο Άργους της περιοχής Λίνδου στη Ρόδο,³⁷ περιοχή Κεγχρεά της Μυτιλήνης με υδραγωγείο,³⁸ τοποθεσία Κεγχριαί (= Κεγχρειαί) κοντά στην Λάμψακο της Τρωάδος.³⁹ Τέλος, με το όνομα Κεγχρεαί παραδίδεται και μία πόλη της Ιταλίας.⁴⁰ Το τοπωνύμιο απαντά σε διάφορα μέρη μέχρι και σήμερα.⁴¹

Κικίνειον

Πρόκειται για αμάρτυρη μέχρι τώρα κόμη. Στους νέους χαλκούς πίνακες απαντά δύο φορές με τον τύπο *Κικίνειον* και μία φορά με τον τύπο *Κικένειον* (Κικήνειον;). Το όνομα θυμίζει τον αττικό δήμο *Κίκυνα* της Ακαμαντίδος φυλής.⁴² Το δημοτικό Κικυνεύς παραδίδεται από τον Ησύχιο (στον πληθυντικό) με τον τύπο Κικινής, που συμφωνεί με την ορθογραφία της αργειακής κόμης. Ο August Fick το θεωρεί φυτωνυμικό και το συνέδεσε με τη γλώσσα του Ησύχιου *κεικίνη· συκάμινος*.⁴³ Λιγότερο πιθανή είναι η ενδεχόμενη σχέση με τη λέξη το *κίκι*. Στην Αίγυπτο *κίκι*, γεν. *κίκεως* ονομαζόταν το

32 Στους κώδικες έχομε τις γραφές Κεγχρειών ή Κέγχριον.

33 Πρβλ. κατωτ. σχόλια στο λ. *Μελνίς*.

34 Πρβλ. Bursian 1868, II, σ. 66, σημ. 1.

35 Βλ. *RE* XI.1, στ. 167–170, αρ 2.

36 *RE* XI.1, στ. 170, αρ. 3.

37 *RE* XI.1, στ. 170, αρ. 4. Βλ. επιγραφή του 4ου αι. π. Χ. *IG* XII.1, 26: Νικασικράτης Μνασιδώρο[υ] | Ασκληπιώ[ι] τῶι ἐν Κενχρεαί[ς] | ταῖς ἐν Ἄργει καὶ Ὑγίειαι.

38 *IG* XII.2, 103; *RE* XI.1, στ. 170, αρ. 5.

39 *RE* XI.1, στ. 170, αρ. 6.

40 Βλ. Ηρωδιαν., *Περί καθολ. προσφθίας* 3.1, σ. 284. Πρβλ. Στεφάνου Βυζαντίου, *Εθνικά*, σ. 371.

41 Βλ. Πιτερός 1998, 358, σημ. 66.

42 Βλ. *RE* XI.1, στ. 382–383 (Bölte).

43 Fick 1905, 67. Το συσχετίζει επίσης με το χωρίο του Θεογνώστου Γραμματικού, Κανόνες, 598 (101, 7) που παραδίδει τη γραφή *κίκυνα*.

λάδι (*κίκινον έλαιον*, κοινώς ρετσινόλαδο) το οποίο παραγόταν κυρίως από τα σπέρματα του φυτού *ρίκινος ο κοινός* (*ricinus communis*), που στην Ελλάδα φύεται άγριο.⁴⁴ Στον Παγασητικό κόλπο μια νήσος και η ομώνυμη πολίχνη ονομαζόταν *Κικύνηθος* (Παλαιό Τρίκκερι).⁴⁵ Σημειώνουμε τέλος τη λ. *κίκινος* = βόστρυχος,⁴⁶ καθώς και τα σχετικά κύρια ονόματα *Κίκινος* σε αρχαϊκές επιγραφές της Θήρας⁴⁷ και *Κικινᾶς* στη Μ. Ασία.⁴⁸

Μελινίς

Το τοπωνύμιο Μελινίς απαντά μία φορά στους νέους χαλκούς πίνακες. Το όνομα της κώμης, με τον τύπο *Μέλινα*, ήταν μέχρι τώρα γνωστό από σχετικό λήμμα του Στεφάνου Βυζαντιού, από το οποίο τεκμαίρεται ότι πιθανότατα λατρευόταν εκεί η Αφροδίτη Μελιναία.⁴⁹ Στα σχόλια του Λυκόφρονος το επίθετο της θεάς συνδέεται έμμεσα, ίσως από παρετυμολογία, με το μέλι.⁵⁰ Είναι όμως πιθανότερο το τοπωνύμιο να είναι φυτωνυμικό και να σχετίζεται με το φυτό (η) *μελίνη* ή (ο) *μέλιος* (*Setaria italica*), που ήταν ένα είδος κέγχρου, συγγενές με την *έλυμον*.⁵¹ Το φυτό χαρακτηρίζεται από τους λεξικογράφους και συγγραφείς άλλοτε ως βοτάνη και άλλοτε ως όσπριον.⁵² Για συστηματική καλλιέργεια της μελίνης στη Μικρά Ασία κάνει λόγο ο Ξενοφών.⁵³ Επιγραφικές μνείες για την καλλιέργεια μελίνας έχουμε μεταξύ άλλων στους απολογισμούς του Ταυρομενίου.⁵⁴ Στο διάταγμα του Διοκλητιανού περί των τιμών αναφέρεται *κέγχρος κε-*

44 Το κίκι μνημονεύουν πολλοί αρχαίοι συγγραφείς και παπυρικά κείμενα, όπως για παράδειγμα Ηρόδοτ., 2.94.3 (αποκαλεί το φυτό *σιλικύπριον*). Πλάτ., *Τίμαιος*, 60α κλπ., ενώ το κίκινον έλαιον μνημονεύουν πολλοί φυσιογνώστες και ιατρικοί συγγραφείς, π.χ. Διοσκουρίδης, *Περί ύλης ιατρικής* 1.32.1; 4.161.1 κλπ. (το αναφέρει ως *κίκι* ή *κρότων ο κοινός*). Γαληνός 11, σ. 734.

45 Βλ. Ψ-Σκύλαξ 64. Στράβων 9.5.15. *RE* XI.1, στ. 382 (Bürchner).

46 Βλ. π.χ. Αριστοφ., *Σφήκες* 1069.

47 *IG* XII.3, 552 και 1435.

48 Robert 1963, 269. Πρβλ. τη γλώσσα του Ησύχιου *κικινᾶς*: *τριχοπλάστης*.

49 Στέφ. Βυζ., λ. *Μέλινα*, πόλις Άργους, άφ' ἧς Αφροδίτη Μελιναία τιμάται. Λυκόφρων «τήν Καστιάναν καί Μελιναίαν θεόν». Πρβλ. Λυκόφρ., *Αλεξ.* 403.

50 Βλ. Σχόλια εις Λυκόφρ., *Αλεξ.* 403 (έκδ. Weidmann, τ. 2, Berlin, 1958): Μελιναία δέ ἡ Αφροδίτη, ἴσως διά τὸ γλυκὺ καί ἐνήδονον τῆς μίξεως...Μελιναίαν τήν αὐτήν διά τὸ ἡδὺ τῆς συνουσίας.

51 Για το είδος, που διέφερε από την κοινή κέγχρον (*Panicum miliaceum*), βλ. Amigues 2005, 389. Πρβλ. το τοπωνύμιο Κεγχρεαί.

52 Βλ. μεταξύ άλλων Θεόφρ., *Περί φυτών ιστορίας* 8.1.1 και 4.8, 3.2 κλπ. Ησύχ., 714, λ. *μελίνη*: *όσπριου είδος ὅμοιον κέγχρω*. Επίσης 2370, λ. *κέρχνη*: *τὸ ἐκ τῆς μελίνης ἔψημα*. Αρποκρ., *Λέξεις των δέκα ρητόρων*, λ. *μελίνη*. Πρβλ. Σούδα, λ. *μελίνη*.

53 Ξενοφ., *Ανάβ.* 1.2.22, 1.5.10, 2.4.13.

54 Βλ. *IG* XIX, 423, col. I, στ. 35; col. II, στ. 34; col. III, στ. 29; Πρβλ. Guarducci 2019, 240.

κομμένος καθαρός, προς 100 δηνάρια ο μόδιος, κέγχρος ἄκοπος (50 δην./μόδ.) και μελίνη καθαρά (50 δην./μόδ.).⁵⁵ Από την μελίνη παρασκευαζόταν άλευρο που κατανάλωναν ορισμένοι λαοί, τα σπέρματα όμως αποτελούσαν τροφή πτηνών σε κλωβούς.⁵⁶ Η ακριβής θέση της κώμης δεν είναι γνωστή. Αν για την καλλιέργεια της μελίνης απαιτούντο οι ίδιες εδαφικές και αρδευτικές συνθήκες όπως και για τον/την κέγχρον, θα πρέπει μάλλον να ήταν σε πεδινή και υδροφόρα περιοχή.

Φοινά (Οἶνά, -η)

Το τοπωνύμιο απαντά μία φορά στους νέους χαλκούς πίνακες. Πρόκειται για αρχικά ανεξάρτητη πόλη της Αργολίδας και μετέπειτα κώμη του Άργους, γνωστή τόσο από γραμματειακές μαρτυρίες όσο και από αρχαιολογικά ευρήματα. Έγινε γνωστή από την επώνυμη μάχη που συνήφθη εκεί το 456 π. Χ. μεταξύ Αργείων και Αθηναίων εναντίον των Σπαρτιατών, σκηνές της οποίας είχαν απεικονιστεί στην Ποικίλη Στοά.⁵⁷ Ο Πausανίας την χαρακτηρίζει ως χωρίον Οἶνόη και την συναντά στον δρόμο που οδηγεί από τις πύλες τις πρὸς τῇ Δειράδι προς την Τεγέα, μόλις περάσει τον Χάραδρο ποταμό (σημερινό Ξεριά).⁵⁸ Ο Στέφανος Βυζάντιος την χαρακτηρίζει ως πόλιν του Άργους και παραδίδει δύο τύπους του ονόματός της: Οἶνη (το εθνικό Οἶναϊος) και Οἶνώη (το εθνικό Οἶνωάτης).⁵⁹ Ο Pritchett την τοποθετεί κοντά στο χωριό Μερκούρι(ον) (Μάζι).⁶⁰ Ο Πίκουλας την ταυτίζει με βεβαιότητα με τον ερειπιώνα στις νότιες υπώρειες του Αγριλόβουνου (υψόμε. 323 μ.) και στη θέση Σπηλιά, στη βόρεια (αριστερή) όχθη του Χαράδρου, στη διασταύρωση του δρόμου για την Αρία / Μάζι της Κοινότητας Καρυάς.⁶¹ Ο ίδιος τονίζει τη σημασία της ως οδικού κόμβου, με πέντε αμαξήλατες οδούς να διέρχονται από εκεί.⁶² Ο Pausanias αναφέρει την παράδοση ότι η πόλη έλαβε το όνομά της από τον Αιτωλό βασιλιά Οινέα, που μετά την εκβολή του από την εξουσία κατέφυγε στον Διομήδη του Άργους.⁶³ Η πραγματική ετυμολογία πρέπει να έχει σχέση με την αμπελοκαλλιέργεια και την παραγωγή οίνου. Πόλεις ή τοποθεσίες με το ίδιο όνομα είναι γνωστές και αλλού.⁶⁴ Συγκεκριμένα το όνομα έφεραν δύο Αττικοί δήμοι (Οινόη παρά τας Ελευθεράς και Οινόη της Τετραπόλεως του Μαραθώνος), Κορινθιακό

⁵⁵ Βλ. αντίγραφο Αιγείρας, στήλη Ι, στίχ. 4–6. Πρώτη δημοσίευση: Στάης 1899, στήλ. 146–155. Πρόχειρη αναζήτηση: Prantl 2011, 368. 384, στίχ. 4–6.

⁵⁶ Ο Ξενοφών, *Ανάβ.* 7.5.12 αναφέρει την Θρακική φυλή των Μελινοφάγων.

⁵⁷ Πaus. 1.15.1.

⁵⁸ Πaus. 2.25.2.

⁵⁹ Στέφ. Βυζ., *Εθνικ.*, σ. 486, λ. Οἶνη.

⁶⁰ Pritchett 1980, 2–12, με πλήρη βιβλιογραφία. Πρβλ. Pritchett 1991, 222–226.

⁶¹ Πίκουλας 1995, 260–261, με βιβλιογραφία.

⁶² Πίκουλας 1995, 291.

⁶³ Πaus. 2.25.2.

⁶⁴ Βλ. *RE* XVII.2, 2235–2244, s. v. *Oinoe* (E. Meyer), 2244 (J. Schmidt).

φρούριο στη ΒΔ ακτή της Μεγαρίδος, πόλη ή τοποθεσία της Λακωνίας, αναφερόμενη μόνο από τον Πτολεμαίο,⁶⁵ πόλη *Οίνεών* ή *Οινόη* στη Δυτική Λοκρίδα, πηγή βορείως του Φενεού, τοποθεσία στην περιοχή της Ήλιδος, ενώ *Οινόη* ή *Οινόη* ήταν επίσης άλλη ονομασία της νήσου Σικίνου.

Ῥοδοῦσσα

Το τοπωνύμιο δεν απαντά στους νέους χαλκούς πίνακες και δεν είναι γνωστή η θέση του. Είναι γνωστό μόνο από τον Στέφανο Βυζ., λ. *Ῥοδοῦσσα· πόλις τῆς Ἀργείας· τὸ ἔθνικόν Ῥοδούσσιος ὡς Πιτυούσσιος, καὶ Ῥοδουσσαῖος*. Ὁμοια ονομασία ἔφερε και μια νησίδα στις ακτές της Καρίας, κοντά στην Κάννο, ενώ *Ῥοδοῦσαι νῆσοι* εκαλούντο δύο νησίδες της Προποντίδος, ἴσως η Οξιά και η Πλάτη. Στην ίδια οικογένεια ανήκουν τα τοπωνύμια *Ῥόδος*, *Ῥόδη*, *Ῥοδόπη*, *Ῥοδία*, *Ῥοδ(ι)όπολις*, *Ῥοδουντία*. Τα τοπωνύμια ἔχουν σχέση με το φυτό *ρόδι* (τριανταφυλλιά), το άνθος του *ρόδου* (λαλοῦν σύμβολον στα νομίσματα της Ῥόδου) και ειδικά η *Ῥοδόπη* με το *ρόδεον* χρώμα.⁶⁶

Σφάκος

Το αμάρτυρο μέχρι τώρα τοπωνύμιο απαντά δύο φορές ως όνομα κώμης στους νέους χαλκούς πίνακες. Η θέση της είναι άγνωστη. Είναι σχεδόν βέβαιο ότι πρόκειται για φυτώνυμο, από το όνομα του άγριου αρωματικού θάμνου *σφάκος* ή *ἐλελίσφακος* (ο), την γνωστή φασκομηλιά (*salvia species, salvia fruticosa vel romifera vel triloba*, γαλλ. sauge, αγγλ. sage).⁶⁷ Τα εντόνως αρωματικά φύλλα του χρησιμοποιούνται μέχρι σήμερα για την παρασκευή αφεψημάτων αλλά και αρωματικού ελαίου (*φασκομηλόλαδου*) με φαρμακευτικές ιδιότητες. Ήδη στην μυκηναϊκή εποχή αρωμάτιζαν με σφάκον το ελαιόλαδο, που χρησιμοποιούσαν μάλλον ως καλλυντικό.⁶⁸ Επί πλέον είναι βρώσιμα τα περίπου σφαιρικά εξογκώματα που δημιουργούνται στους κλάδους του σφάκου από έκκριμα του φυτού, όταν κάποιο έντομο το τρυπήσει για να εναποθέσει εκεί τα αυγά του. Πρόκειται για τα *φασκόμηλα* ή *φασκομηλόμηλα* της σάλβιας μηλοφόρου τα οποία ἔχουν γεύση γλυκού φρούτου.⁶⁹

⁶⁵ Πτολεμ. 3.14.43.

⁶⁶ Βλ. τα σχετικά λήμματα στην RE β' σειρά, τ.1, Α1, στ. 955–958.

⁶⁷ Σε ορισμένες αρχαίες γραμματειακές πηγές η λέξη είναι οξύτονη, *σφακός*. Για τις ποικίλες αρχαίες ονομασίες βλ. κυρίως Θεόφρ., *Περί φυτών ιστορίας* 6.1.4 και 6.2.5 (όπου αναφέρει τις διαφορές των φύλλων του σφάκου και του ἐλελίσφακου). Διοσκουρ., *Περί ύλης ιατρικής* 3.33.

⁶⁸ Πρόκειται για το e-ra-wo pa-ko-we (*ἔλαιον σφακόφεν*) των πινακίδων της Γραμμικής γραφής Β.

⁶⁹ Ο Γάλλος περιηγητής γιατρός και βοτανολόγος J. Pitton de Tournefort, που επισκέφθηκε την Κρήτη το 1700–1702, αναφέρει στην δεύτερη «επιστολή» ότι τα φασκόμηλα επωλούντο ως φρούτα

Ο Ησύχιος παραδίδει και δύο άλλες σημασίες της λέξης: α) λ. σφάκος· χόρτος, ὄν τὰ κτήνη ἐσθίει. οἱ δὲ τὸ ἐπὶ τῶν δρυῶν ἐπιγεννώμενον, ὃ καλοῦσι βρύον. οὐκ εὔ. ἐκεῖνος γὰρ φά(σ)κος λέγεται. β) λ. βρύα· ἃ γίνεται μὲν ἐπὶ τῶν πετρῶν, λέγεται δὲ καὶ σφακός. (sic). Σήμερα στην Κρήτη αποκαλείται σφάκα (η) το φυτό πικροδάφνη ή ροδοδάφνη (νήριον, *perium oleander*) και υπάρχει χωριό με το ίδιο όνομα στην επαρχία Σητείας. Χωριό Σφάκα υπάρχει επίσης και στην επαρχία Λοκρίδος του νομού Φθιώτιδος. Είναι γνωστά επίσης τα Σφακιά, η ορεινή περιοχή στο ΝΑ τμήμα του νομού Χανίων, ενώ υπάρχει χωριό Σφακοπηγάδι στην επαρχία Κισάμου. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το όνομα του χωριού Σφακός (ο) στην επαρχία Σελίνου του νομού Χανίων, που διατηρεί τον τονισμό της δεύτερης γλώσσας του Ησύχιου.

Φλειφόν ή Φλειῖφον;

Με τον τύπο *Φλειφον* απαντά δύο φορές ως όνομα αμάρτυρης μέχρι τώρα κόμης στους νέους χαλκούς πίνακες, που είναι άγνωστης τοποθεσίας (βλ. κατωτ.). Το όνομά της πρέπει μάλλον να διαβαστεί ως αρσενικό, ο *ΦλειFών*, (κατά τα *Μαραθών*, *Έλικών* κλπ.) και όχι ως ουδέτερο, το *Φλειῖφον*, που με τη γραφή *Φλίον* απαντά ως όνομα ακρωτηρίου της Χίου.⁷⁰ Έχει το ίδιο θέμα με το όνομα της πόλης *Φλ(ε)ιοῦς*, με την οποία όμως δεν ταυτίζεται διότι αυτή ουδέποτε έγινε κόμη του Άργους.⁷¹ Είναι πολύ πιθανό να ταυτίζεται με τον οικισμό *Φλιοῦς*, που αναφέρει ο Κλαύδιος Πτολεμαίος μεταξύ των παράλιων πόλεων και θέσεων της Αργείας, ως ευρισκόμενο στην ανατολική ακτή του Αργολικού κόλπου, μεταξύ Ναυπλίας και Ερμιόνης.⁷² Η περιγραφή των παραλιών της Πελοποννήσου αρχίζει στο 3.14.25 και διακρίνεται σαφώς από την περιγραφή των μεσογείων, όπου μεταξύ των πόλεων της Σικυωνίας αναφέρει και τον γνωστό Φλιούντα, με διαφορετικές συντεταγμένες.⁷³ Περιέργως ούτε στην *RE* ούτε στο λεξικό των *Pape/Benseler* γίνεται μνεία της συγκεκριμένης κόμης. Πάντως στα ανατολικά παράλια του Αργολικού κόλπου, παρά την αλλαγή της στάθμης της θάλασσας, υπάρχουν αρκετές ημιελώδεις θέσεις (όπως π.χ. το Βιβάρι, οι παραλίες Κάντιας, Ιρίων κλπ.) που θα μπορούσαν να δικαιολογήσουν το φυτωνυμικό τοπωνύμιο *Φλιοῦς*.

στην αγορά. Βλ. Pitton de Tournefort 2003, 91. Γενικά για το φυτό *Salvia cretica frutescens pomifera*, σ. 89–91.

70 Αγαθήμερος 4.18. Η ορθή γραφή πρέπει να είναι μάλλον με περισπωμένη, πρβλ. Ηρωδιαν., *Περί καθολ. προσφθίας* 3.1.110: *Φλίος ὁ Διόνυσος καὶ ὄνομα πόλεως, ὃ διαφορεῖται κατὰ τὴν γραφὴν* (με ι και ει).

71 Πρβλ. ανάλογα ζεύγη τοπωνυμίων με το ίδιο θέμα, όπως π.χ. *Έλαιων* – *Έλαιοῦς* (ανωτ.), *Έλισσών* – *Έλισσοῦς*, *Έλικών* – *Έλικοῦς*, *μυρρινών* – *Μυρρινοῦς*, *Φοινικών* – *Φοινικοῦς* κλπ.

72 Κλ. Πτολεμαίος, *Γεωγρ.* 3.14.33: *Φλιοῦς να δ λε γ ιβ.*

73 Κλ. Πτολεμαίος, *Γεωγρ.* 3.14.37: *Σικυωνίας μεσόγειοι Φλιοῦς νγ λστ γο.*

Δεν θα μπορούσε πάντως να αποκλειστεί η (λιγότερο πιθανή) υπόθεση ότι δημοκρατικοί φυγάδες από τον Φλειούντα εγκαταστάθηκαν σε κάποια κώμη μέσα στα όρια της Αργείας. Ο Ξενοφών αναφέρει χαρακτηριστικά ότι κατά τον λεγόμενο πόλεμο του Φλειούντος το 367 π. Χ, οι Αργείοι είχαν κατασκευάσει οχυρό στο όρος *Τρικάρανον* στην περιοχή της Φλειασίας, στο οποίο είχαν εγκατασταθεί δημοκρατικοί φυγάδες από τον Φλειούντα, το οποίο φαίνεται να διατήρησαν και μετά την σύναψη ειρήνης μεταξύ Θηβαίων, Αργείων, Κορινθίων και Φλειασίων το 365 π. Χ.⁷⁴

Ετυμολογικά τα δύο τοπωνύμια συνδέονται άμεσα, γιατί και τα δύο είναι φυτωνομικά και παράγονται από ένα αρχικό θέμα **phleimo/φλειFo*, που στην αττική διάλεκτο έδωσε το φυτώνυμο (ο) *φλέωσ*, -ω, ένα υδροχαρές καλαμοειδές φυτό με θυσανωτό ανθοφόρο στέλεχος, γνωστό με το επιστημονικό όνομα *Erianthus Ravennae*.⁷⁵ Με τα φύλλα του έπλεκαν ψάθες, καλάθια και σχοινιά.⁷⁶ Επομένως το τοπωνύμιο *ΦλειFών* σημαίνει ότι και το *Δονακών* («ο καλαμιώνας») που μαρτυρείται στην περιοχή των Θεσπιών.⁷⁷ Πράγματι ο Φλειούς, εκτός από την ακρόπολη, βρίσκεται σε πεδινή ημιελώδη περιοχή. Το ίδιο θα πρέπει να συνέβαινε και με την παραλιακή κώμη *ΦλειFών*, αν δεν ισχύει η υπόθεση περί εγκατάστασης στο Τρικάρανον που προαναφέραμε.

Φοίνικες

Αμάρτυρη μέχρι τώρα κώμη, άγνωστης τοποθεσίας, που απαντά μία φορά στους νέους χαλκούς πίνακες. Επειδή οι φοίνικες ευδοκούν κυρίως σε παραθαλάσσια και έμφυδρα μέρη με ήπιο κλίμα, θα πρέπει η κώμη να βρισκόταν σε αντίστοιχο φυσικό περιβάλλον.⁷⁸ Αυτούσιο το τοπωνύμιο απαντά στη Δήλο, ως ονομασία κτηματικής

74 Βλ. Ξενοφών, Ελλην. 7.2.1 και 7.4.11: Οί δὲ Ἀργεῖοι ὁμόσαντες ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς τούτοις εἰρήνην ποιήσασθαι, ἐπεὶ οὐκ ἐδύναντο καταπραῖσαι ὥστε τοὺς τῶν Φλειασίων φυγάδας μένειν ἐν τῷ Τρικάρανῳ ὡς ἐν τῇ ἑαυτῶν πόλει ἔχοντας, παραλαβόντες ἐφρούρουν, φάσκοντες σφετέραν τὴν γῆν ταύτην εἶναι, ἣν ὀλίγῳ πρότερον ὡς πολεμίαν οὖσαν ἐδήουν. [Μετάφραση Μ. Δαφέρμου: Ἀλλ' οἱ Αργεῖοι, ἐνῶ ἠρκεῖσθαι, ὅτι θὰ εἰρηνεύσουν ὑπὸ τοὺς ἰδίους ὅρους, ἐπειδὴ δὲν ἠμπόρουν νὰ ἐπιτύχουν, ὥστε οἱ ἐξόριστοι τῶν Φλειασίων νὰ παραμείνουν εἰς τὸ Τρικάρανον, ὡς εἰς περιοχὴν ἰδικὴν τῶν, ἀφοῦ κατέλαβον τὴν θέσιν αὐτήν, ἐγκατέστησαν φρουράν, ἰσχυριζόμενοι, ὅτι θὰ ἦτο ἰδικὴ τῶν ἡ περιοχὴ αὐτή, τὴν ὁποῖαν ἐν τούτοις ὀλίγον πρῶτύτερα ἐλεηλατούσαν ὡς ἐχθρικὴν].

75 ΓΙΑ τὴν ἐτυμολογία βλ. ἀναλυτικότερα Κρίττας 2007, 157, με τὴν παλαιότερη βιβλιογραφία. Σχετικὸ το ρῆμα *φλεῖν*, που κατὰ τοὺς λεξικογράφους σημαίνει *εὐκαρπεῖν*, *πολυκαρπεῖν*. Πρβλ. τὶς ἐπωνυμίες τοῦ Διονύσου, θεοῦ τῆς βλάστησης καὶ τῆς καρποφορίας τῆς φύσης, *Φλεύς*, *Φλειός*, *Φλεών* κλπ. Βλ. Chantraine 1968–1980, λ. *Φλεύς*.

76 Βλ. π.χ. Γαληνός, *Ἱπποκράτους γλωσσῶν ἐξήγησις* 19, σ. 152. Πολυδεύκης, *Ὀνομαστ.* 10.178. Carnoy 1959, 228.

77 Πασ. 9.31.7.

78 Βλ. Θεόφρ., *Περὶ φυτῶν ἱστορίας* 4.3.5. Πρβλ. Διόδ. Σικ. 3.42.2 (αναφερόμενος σὲ παραθαλάσσιο τόπο τῆς Ἀραβίας με ἱερό, που ὀνομαζόταν *Φοινικῶν* ἀπὸ το πλῆθος τῶν φοινίκων).

περιοχής του ιερού του Απόλλωνος που νοικιαζόταν.⁷⁹ Υπάρχουν πολλά συγγενή τοπωνύμια, όπως Φοῖνιξ, Φοινικών, Φοινικοῦς, Φοινικοῦσσα, Φοινίκη, Φοινικίς κλπ.⁸⁰

Βιβλιογραφία

- Amigues, S. (2005), «Glanes naturalistes dans la collection des Universités de France», στο: *Rev. Ét. Grec.* 118, 382–390.
- Bursian, C. (1862–1872), *Geographie von Griechenland*, Leipzig, vol. I (1862), vol. II (1868–1872).
- Carnoy, A. (1959), «Les noms des végétaux dans la toponymie grecque ancienne», στο: *Beiträge zur Namenforschung* 10, Heft 3, 221–232.
- Catling, H. (1986–1987), «Archaeology in Greece, 1986–87», στο: *Arch. Rep.* 33, 3–61.
- Chantraine, P. (1968–1980), *Dictionnaire étymologique de la langue grecque* I (1968), II (1970), III (1974), IV (1980), Paris.
- Charneux, P. (1984), «Phratries et kōmai d’Argos», στο: *BCH* 108, 207–227.
- Fick, A. (1905), *Vorgriechische Ortsnamen als Quelle für die Vorgeschichte Griechenlands*, Göttingen.
- Fusco, U. (2018), «The Sanctuary of Aphrodite and Ares (Paus. 2.25.1) in the Periurban Area of Argos and Temples with a Double Cella in Greece», στο: *Τεκμήρια* 13 (2015–2018), 97–124.
- Grasberger, L. (1888), *Studien zu den griechischen Ortsnamen*, Würzburg (επανεκδοση Amsterdam 1969²).
- Guarducci, M. (2019), *Η ελληνική επιγραφική, από τις απαρχές ως την ύστερη Ρωμαϊκή περίοδο*, (ελληνική έκδοση 2008, βελτιωμένη επανεκδοση 2019), Αθήνα.
- Kritzas, Ch. (2006), «Nouvelles inscriptions d’Argos: les archives des comptes du trésor sacré (IVe siècle av. J.-C.)», στο: *CR Acad. Inscr.* 2006/1, 397–434.
- Κριτζάς, Χ. (2007), «Ετυμολογικές παρατηρήσεις σε νέα επιγραφικά κείμενα του Άργους», στο: Μ. Β. Hatzopoulos (επιμ.), *Φωνής χαρακτήρ εθνικός. Actes du Ve Congrès International de dialectologie grecque (Athènes 28 – 30 sept. 2006)*, *Μελετήματα* 52, Αθήνα, 135–160.
- Κριτζάς, Χ. (2013), «Οι νέοι χαλκοί ενεπίγραφοι πίνακες από το Άργος. II. Πρόδρομη ανακοίνωση», στο: D. Mulliez (επιμ.), *Sur les pas de W. Vollgraff. Cent ans d’activités archéologiques à Argos / Στα βήματα του Wilhelm Vollgraff. Εκατό χρόνια αρχαιολογικής δραστηριότητας στο Άργος, Αθήνα 25 – 28 Σεπτεμβρίου 2003, Πρακτικά του Διεθνούς Συνεδρίου που διοργανώθηκε από την Δ’ ΕΠΚΑ και την Γαλλική Αρχαιολογική Σχολή Αθηνών = Recherches Franco – Helléniques* 4, Αθήνα, 275–301.
- Μπανάνκα-Δημάκη, Α. (1999), «Αργεΐτικες Κώμες», στο: *ΑΔ* 54 Α, 91–102.
- Piérart, M. (1992), «Deux notes sur l’histoire de Mycènes (V^e, III/IIe s.)», στο: *Serta Leodiensia Secunda*, Liège, 377–387.
- Piérart, M. (1997), «L’attitude d’Argos à l’égard des autres cités d’Argolide», στο: Hansen, M.H. (επιμ.), *The Polis as an Urban Centre and as Political Community*, Symposium August 29–31, 1996, Acts of the Copenhagen Symposium 4, Copenhagen, 321–351.
- Piérart, M./Thalman, J.-P. (1987), «Rapport sur les travaux de l’École Française en Grèce en 1986. Argos, 1 Agora», στο: *BCH* 111, 585–591.

⁷⁹ Βλ. *IG* XI,2, 135, στ. 5 (και αλλού) : Φοινικών. 161 Α, στ. 13. 162 Α, στ. 11. 225, fr a, στ. 15: [τ]ῆς γῆς τῆς ἐμ Φοίνιξιν.

⁸⁰ Βλ. Grasberger 1888, 241.

- Πίκουλας, Γ. Α. (1995), *Οδικό δίκτυο και άμυνα: από την Κόρινθο στο Άργος και την Αρκαδία*, Horos: Η Μεγάλη Βιβλιοθήκη 2, Αθήνα.
- Πιτερός, Χ. (1995), «Άρια Ναυπλίου, εξωκλήσι Αγίου Αθανασίου», στο: *ΑΔ* 50 Β1, 110.
- Πιτερός, Χ. (1998), «Οι «Πυραμίδες» της Αργολίδας», στο: *Πρακτικά 5ου Διεθνούς Συνεδρίου Πελοποννησιακών Σπουδών*, Γ, Αθήνα, 344–394.
- Πιτερός, Χ. (2006), «Άρια, εξωκλήσι Αγίου Αθανασίου», στο: *ΑΔ* 61, Β1, 252–253.
- Πιτερός, Χ. (2012), «Ναυπλία», στο: Α. Γ. Βλαχόπουλος (επιμ.), *Αρχαιολογία. Πελοπόννησος*, Αθήνα, 168–169.
- Pitton de Tournefort, J. (2003), *Relation d'un voyage du Levant etc.* I–II, Lyon 1717, από τις Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης: Ειρ. Λυδάκη (επιμ.), *Ταξίδι στην Κρήτη και τις νήσους του Αρχιπελάγους 1700–1702*, Ελληνική έκδοση των 10 πρώτων «επιστολών» του συγγραμματος του J. Pitton de Tournefort, Ηράκλειο.
- Prantl, M. (2011), «Diocletian's Edict on Maximum Prices of 301 AD. A fragment found in Aigeira», στο: *Historia Scribere* 3, 359–398.
- Pritchett, W.K. (1980), *Studies in Ancient Greek Topography (SAGT)* III, Berkeley.
- Pritchett, W.K. (1991), *Studies in Ancient Greek Topography (SAGT)* VII, Berkeley.
- Rehm, A. (1914), «Inschriften von Milet», στο: Kawerau, G. / Rehm, A., *Das Delphinion in Milet*, Milet: Ergebnisse der Ausgrabungen und Untersuchungen seit dem Jahre 1899, I, 3, Berlin, 162–406.
- Robert, L. (1948), *Hellenica. Recueil d'épigraphie, de numismatique et d'antiquités grecques* V, Paris.
- Robert, L. (1963), *Noms indigènes dans l'Asie Mineure gréco-romaine*, Paris.
- Ross, L. (1841), *Reisen und Reiserouten durch Griechenland*, 1. *Reisen im Peloponnes*, Berlin.
- Στάης, Β. (1899), «Το Διάταγμα του Διοκλητιανού. Δύο νέα τεμάχια ελληνικής μεταφράσεως», στο: *Αρχ. Εφ.* 1899, στ. 146–155.
- Βερδελής, Ν. (1964), «Αργολιδοκορινθία», στο: *ΑΔ* 19, Β1, 121–122.
- Vollgraff, W.G. (1948), «Le décret d'Argos relatif à un pacte entre Knossos et Tylissos», στο: *Verhandeling der Koninklijke Nederlandsche Akademie van Wetenschappen, Afd. Letterkunde, Nieuwe Reeks*, 51/2, 1–105.
- Woodhead, A.G. (1953), «Mycenae, 1939–1952, II, 4: The Boundary Stone from the Perseia Fountain House», στο: *BSA* 48, 27–29.

